В Л К С М
М А Р О Б К О М
— дэн —
Г О Р К О М
О Р Г А Н

Чыла эл пролэтар-влак, ушныза!

8-шэ ИЙ ЛЭКТЭШ

РВЭЗЭ КОММУНИСТ

1937 ий
26
АПРЭЛЬ
№ 26 (310)
АКШЭ 5 ЫР.

Марий Автоном Совэт Социалист Рэспублик Конституцо проэкт нэргэн

МАРИЙ АССР ИСПОЛНИТЭЛЬНЭ КОМИТЭТ ПРЭЗИДИУМЫН ПУНЧАЛЖЭ

Марий АССР Исполнитэльнэ Комитэт Прэзидиум **пунчалэш**:

1. Конституцо комиссын пумо Марий АССР Конституцо проэктшым кэлшышылан шотлаш, шэмэр калыклан каҥгашаш да Марий АССР Чрэзвычайнэ XI Совэт Сйэздыш ончаш пуаш.

2. Марий АССР Конституцым ончышашлан Чрэзвычайнэ XI Совэт Сйэздын засэданьыжым 1937 ий 17 ийуньышто уэш тӱҥалаш.

Марий АССР Исполнитэльнэ Комитэт прэдсэдатэль—**Пэтров.**

Марий АССР Исполнитэльнэ Комитэт сэкрэтарь—**Фавстов.**

Йошкар-Ола. 23 апрэль, 1937 ий.

МАРИЙ АВТОНОМ СОВЭТ СОЦИАЛИСТ РЭСПУБЛИК КОНСТИТУЦО (Тӱҥ Закон)

Марий АССР ЦИК Конституционно комиссын пумо да Марий АССР Чрэзвычайнэ Совэт Сйэздлан ончашыжэ да пэҥгыдэмдашыжэ пуаш Марий АССР ЦИК прэзидиумын кэлшышылан шотлымо МАССР Конституцын проэктшэ

I глава

Общэствын ышталтмашыжэ

1 статья. Марий Автоном Совэт Социалист Рэспублик пашазэ дэн крэсаньык-шамычын социалист кугыжанышышт улэш.

2 статья. Марий АССР-ын политик нэгызшэ—тидэ помэщик дэн капиталист властьым сӱмырымэк да пролэтар диктатурым сэҥэн налмэк марий калыкым царизмын да руш импэриалист буржуазийын наций шотышто пызырымаш гыч утарымэк да националист контррэвольуцым шалатымэк кушшо, пэҥгыдэмшэ шэмэр дэпутат-шамычын Совэтышт.

3 статья. Марий АССР-ыштэ пӱтынь власть ола дэн йалысэ шэмэр-шамыч кидыштэ. Тидэ властьым нуно шкэныштын дэпутат-шамыч Совэтышт гоч кучэн шогат.

4 статья. Марий АССР-ын экономик нэгызшэ—тидэ капиталист систэмын озанлыкым пытарымэк, производство орудий дэн срэдствылан частнэ собствэнностьым да айдэмэ айдэмым эксплоатироватлымым пытарымэк пэҥгыдэмшэ социалист систэман озанлык да производство орудий дэн срэдствылан социалист собствэнность.

5 статья. Марий АССР-ыштэ социалист собствэнность—йа кугыжаныш собствэнность форман (пӱтынь калык пого), йа коопэратив-колхоз собствэнность форман (посна колхоз-шамычын собствэнностьышт, коопэратив ушэм-шамычын собствэнностьышт).

6 статья. Мландэ, мландэ кӧргысӧ пойанлык, вӱд, чодра, завод, фабрик, шахтэ, рудник, кӱртньӧ корно, вӱд дэн йуж транспорт, банк, свӓзь срэдствэ, кугыжанышын организоватлымэ шолдра йал озанлык прэдприйатьыжэ-шамыч (совхоз, машина-трактор станцэ-шамыч да монь), тугак ола дэн промышлэннэ пунктласэ коммунальнэ прэдприйатьэ-шамыч да илымэ тӱҥ фонд кугыжаныш собствэнность, вэс сэмын манаш, пӱтынь калыкын погыжо улыт.

7 статья. Колхоз дэн коопэратив организацыласэ общэствэннэ прэдприйатьэ-шамыч, нунын чонан да чондымо инвэнтарьышт, колхоз дэн коопэратив организацэ-шамычын ыштымэ продукцышт, тугак нунын общэствэннэ сурт оралтышт колхоз дэн коопэратив организацэ-шамычын общэствэннэ социалист собствэнностьышт улыт.

Йал озанлык артэльын уставшэ почэш, общэствэннэ колхоз озанлыкын тӱҥ доходшо дэч посна кажнэ колхоз суртын шкаланжэ кучылташ изирак сурт олмо мландэ дэн тудо мландэш ыштымэ полыш озанлык, илымэ пӧрт, продуктивнэ вольык, сурт кайык да йал озанлык тыгыдэ инвэнтарь уло.

8 статья. Колхоз-шамычын кучымо мландышт, нунылан тӱлыдэ кучаш да срокдэ, вэс сэмын манаш, курымэшлан пэҥгыдэмдалтэш.

9 статья. Марий АССР-ыштэ озанлыкын тӱҥ формыжо улшо социалист систэман озанлык дэнэ йыгырэ шкэт озанлык да кустарь-шамычын шкэ вийышт дэнэ, вэсын пашажым эксплоатироватлыдэ виктарымэ тыгыдэ частнэ озанлык закон почэш лийын кэртэш.

10 статья. Граждан-шамычын ыштэн налмэ доходыштлан да аныкыштлан, илымэ пӧртлан да полыш сурт озанлыклан, сурт озанлыкысэ ӱзгарлан, шкэ кӱлэшлан кучылтмо ӱзгарлан личнэ собствэнность праваштым, тугак граждан-шамычын личнэ собствэнностьышт тукымлан пуалтмэ правамат закон арала.

11 статья. Марий АССР-ын озанлык илышыжэ кугыжаныш калык озанлык план почэш, общэствэннэ пойанлыкым кугэмдышаш, шэмэр калыкын матэриальнэ дэн культур илышыжым чарныдэ нӧлтышаш, социалист кугыжанышын нэзависимостьшым пэҥгыдэмдышаш да тудын аралалт кэртмыжым вийандышаш корно дэнэ палэмдалтэш да виктаралтэш.

12 статья. Паша—Марий АССР-ыштэ пашам ыштэн кэртшэ кажнэ гражданинын обӓзанностьшо да чэсть пашажэ „кӧ пашам ок ыштэ, тудо ок коч" принцип почэш лийын шога.

Марий АССР-ыштэ „кажнэ дэч моштымыж нарэ, кажнылан—ыштымыж нарэ" социализм принцип шукталтэш.

II глава

Кугыжанышын ышталтмашыжэ

13 статья. Марий Автоном Совэт Социалист Рэспублик РСФСР составыш Автоном Рэспублик права дэнэ пура.

ССР Ушэм Конституцын 14 статьаштыжэ да РСФСР Конституцын 19 статьаштыжэ ончыктымо дэч моло шотышто Марий Автоном Совэт Социалист Рэспублик кугыжаныш властьым автономно шот дэнэ шуктэн шога.

14 статья. Марий Автоном Совэт Социалист Рэспубликыштэ тыгай район-шамыч улыт: Курык-Марий, Йэласово, Звэнигово, Йошкар-Ола, Косолапово, Кужэҥэр, Марий Турэк, Морко, Торйал, Оршанкэ, Параньга, Пэктубайэво, Роҥго, Сэрнур, Сотнур, Йурин да Марий АССР кугыжаныш властьын кӱшыл органжылан вигак подчиньатлалтшэ Йошкар-Ола.

15 статья. Марий АССР-ын кэлшымыжэ дэч посна Марий АССР-ын кундэмжэ вашталт ок кэрт.

16 статья. ССР Ушэм дэн РСФСР ын законжо-шамыч Марий АССР кундэмыштэ обӓзатэльнэ улыт. Марий АССР-ын законжо ССР Ушэм дэн РСФСР закон дэнэ кэлшыдымэ годым, илышыш ССР Ушэм дэн РСФСР закон-шамыч пурат.

17 статья. Марий АССР-ын кажнэ гражданинжэ РСФСР да ССР Ушэм гражданин улэш.

РСФСР-ын да моло ушэм рэспублик-шамычын гражданышт Марий АССР кундэмыштэ Марий АССР граждан-шамыч дэнэ тӧр праванак улыт.

18 статья. Марий АССР шкэнжын кӱшыл власть органжэ да кугыжанышын виктарымэ органжэ-шамыч гоч тыгай пашам шуктэн шога:

а) Марий АССР-ын Конституцыжым ышта, тудым РСФСР Вэрховно Совэтлан пэҥгыдэмдаш пуа да тудым шуктымым тэргэн шога;

б) Марий АССР-ын район-шамычлан шэлалтмыжым, район, ола-шамычын границыштым ышта да РСФСР Вэрховно Совэтлан пэҥгыдэмдаш пуа;

в) Марий АССР-ын законжым луктэш;

г) кугыжанышын порьадкыжым да граждан-шамычын правашт ым арала;

д) Марий АССР-ын калык озанлык планжым пэҥгыдэмда;

е) Марий АССР-ын кугыжаныш бӱджэтшым пэҥгыдэмда;

ж) ССР Ушэм да РСФСР законлан кэлшышын, кугыжаныш дэн вэрысэ налогым, сборым да налог дэч моло доходым погаш ышта;

з) район, ола дэн йал совэт шамычын бӱджэт шуктымыштым вуйлата;

и) страховой дэн сбэрэгатэльнэ пашам вуйлата;

к) рэспубликын подчинэньыштыжэ улшо банк, промышлэннэ, йал озанлык да сатулымо прэдприйатьэ дэн организацэ-шамычым виктара, тугак вэрласэ промышлэнностьым вуйлата;

л) ССР Ушэм дэн РСФСР орган-шамычын подчиньэньыштышт улшо прэдприйатьэ-шамычын могай улмыштым, кузэ виктаралтмыштым тэрга да эскэра;

м) ССР Ушэм дэн РСФСР закон почэш мландым, мландэ кӧргысӧ пойанлыкым, чодрам да вӱдым кучылтмо порьадкым эскэра да вуйлата;

н) илымэ вэр дэн коммунальнэ озанлыкым, илымэ вэр строитэльствым да ола дэн калык илымэ моло вэр сайэмдымашым вуйлата;

о) корно ыштымашым шуктэн шога, вэрысэ транспорт дэн вэрысэ свӓзьым вуйлата;

п) паша нэргэн ССР Ушэм дэн РСФСР закон шуктымым шэклана;

р) тазалык аралымэ пашам вуйлата;

с) социальнэ обэспэчэньэ пашам вуйлата;

т) тӱҥалтыш дэн кыдалаш образованьэ пашам вуйлата; высшэ образованьэ пашам эскэра да шэклана;

у) Марий АССР культурно-просвэтитэльнэ да наук организацэ дэн учрэждэньэ шамычым вуйлата;

ф) физичэский культур дэн спорт пашам вуйлата да организоватла;

х) Марий АССР-ын суд органжэ-шамычым организоватла.

III глава

Марий Автоном Совэт Социалист Рэспублик кугыжаныш властьын кӱшыл органжэ-шамыч

19 статья. Марий Автоном Совэт Социалист Рэспублик кугыжаныш властьын кӱшыл органжэ Марий АССР Вэрховно Совэт улэш.

20 статья. Марий АССР-ын Вэрховно Совэтшэ Марий АССР Конституцын 13 дэн 18 статьажэ почэш пумо чыла правам илышыш пуртэн шога. Тидэ права, Конституцын ончыктымыжо почэш, Марий АССР Вэрховно Совэтлан подотчотно улшо Марий АССР орган-шамычын: Марий АССР Вэрховно Совэт Прэзидиумын, Марий АССР Калык Комиссар-шамыч Совэтын да Марий АССР Калык Комиссариат-шамычын компэтэнцийышкышт ок пуро.

21 статья. Марий АССР-ын закон лукшо органжэ Марий АССР Вэрховно Совэт шкэтын гына лийын шога.

22 статья. Марий АССР-ын Вэрховно Совэтшым Марий АССР граждан-шамыч сайлымэ округ йэда 4 ий сроклан, кажнэ 6000 йэҥлан ик дэпутатым ойрымо нормо дэнэ, сайлат.

23 статья. Марий АССР-ын Вэрховно Совэтшэ тыгылай шукырак йӱк дэнэ приниматла гын, закон пэҥгыдэмдымылан шотлалтэш.

24 статья. Марий АССР Вэрховно Совэт лукмо закон марий да руш йылмэ дэнэ Марий АССР Вэрховно Совэт Прэзидиум прэдсэдатэль дэн сэкрэтарьын кид пыштыман публиковайалтыт.

25 статья. Марий АССР Вэрховно Совэт Марий АССР Вэрховно Совэтын прэдсэдатэльжым да тудын кок олмэштышыжым сайла.

26 статья. Марий АССР Вэрховно Совэт прэдсэдатэль Марий АССР Вэрховно Совэтын засэданьыжым вуйлата да тудын кӧргӧ распорьадкыжым виктара.

27 статья. Марий АССР Вэрховно Совэтын сэссийжым Марий АССР Вэрховно Совэтын прэзидиумжо идалыкыштэ кок кана пога.

Чэрэтдымэ сэссий-шамыч Марий АССР Вэрховно Совэт прэзидиумын кӱлэшлан шотлымыжо почэш альэ Вэрховно Совэт дэпутат-шамыч кокла гыч кумышо ужашыжын трэбоватлымыжэ почэш погалтэш.

28 статья. Марий АССР Вэрховно Совэт Марий АССР Вэрховно Совэтын Прэзидиумжым тыгай составаным сайла: Марий АССР Вэрховно Совэт Прэзидиумын прэдсэдатэльжэ, тудын кок олмэштышыжэ, Прэзидиумын сэкрэтарьжэ да Прэзидиумын кандаш члэнжэ.

29 статья. Марий АССР Вэрховно Совэт Прэзидиум шкэнжын чыла пашаштыжэ Марий АССР Вэрховно Совэтлан отчотым пуэн шога.

30 статья. Марий АССР Вэрховно Совэт Прэзидиум:

а) Марий АССР Вэрховно Совэтын сэссийжым пога;

б) Марий АССР-ын законжым умылтара, указым луктэда:

в) Пӱтынь калык дэч йодышт налэш (рэфэрэндумым эртара);

г) Марий АССР Калык Комиссар шамыч Совэтын пунчалышт дэн распорьажэньыштым, тугак Марий АССР-сэ район дэн ола шэмэр дэпутат шамыч Совэтын пунчалышт дэн распорьажэньыштым законлан кэлшыдымышт годым отмэнитла:

д) Марий АССР Вэрховно Совэтын сэссийжэ шамыч кокла жапыштэ Марий АССР-ын посна Калык Комиссаржым Марий Калык Комиссар-шамыч Совэт прэдсэдатэльын тэмлымыжэ почэш, должность гыч коранда да вэсым шогалта, варажым Марий АССР Вэрховно Совэтлан пэҥгыдэмдаш пуа;

е) Марий АССР-ын почотно званьыжым пуэда.

31 статья. Марий АССР Вэрховно Совэт мандатнэ комиссым сайла, тудыжо Марий АССР Вэрховно Совэт дэпутат-шамычын полномочийыштым тэрга.

Мандатнэ комиссын ончаш пумыжо почэш, Марий АССР Вэрховно Совэт посна дэпутатын полномочийжым йа чынлан шотлаш ышта, йа сайлымым йӧрдымыш луктэш.

32 статья. Кӱлэшлан шотла гын, Марий АССР Вэрховно Совэт кэч могай паша дэнат слэдствэннэ дэн рэвизионно комиссым шогалта.

Чыла учрэждэньэ дэн должностьышто шогышо йэҥ-шамыч тидэ комиссын трэбованьыштым шукташ да нунылан кӱлэш матэриал дэн докумэнтым пуаш обӓзан улыт.

33 статья. Марий АССР Вэрховно Совэтын дэпутатшым Марий АССР Вэрховно Совэтын кэлшымыжэ дэч посна, а Марий АССР Вэрховно Совэтын сэссийжэ-шамыч кокла жапыштэ—Марий АССР Вэрховно Совэт Прэзидиумын кэлшымыжэ дэч посна суд ончык мут кучаш шогалташ альэ арэстоватлаш ок лий.

34 статья. Марий АССР Вэрховно Совэтын полномочий жапшэ эртымэк, Марий АССР Вэрховно Совэт Прэзидиум, Марий АССР Вэрховно Совэтын полномочий жапшэ эртымэ кэчэ гыч кок тылзэ дэч утла шуйыдэ угыч сайлаш ышта.

35 статья. Марий АССР Вэрховно Совэтын полномочий жапшэ эртымэк, Марий АССР Вэрховно Совэтын Прэзидиумжо угыч сайлымэ Марий АССР Вэрховно Совэтын Прэзидиумжым ыштымэшкэ шкэ полномочийжым шуктэн шога.

36 статья. Угыч сайлымэ Марий АССР Вэрховно Совэтым, сайлымэ дэч вара ик тылзэ дэч вараш коддэ, Марий АССР Вэрховно Совэт Прэзидиумын тошто составшэ пога.

37 статья. Марий АССР Вэрховно Совэт Марий АССР Правитэльствым—Марий АССР Калык Комиссар-шамыч Совэтым ышта.

IV глава

Марий Автоном Совэт Социалист Рэспубликын кугыжаныш виктарышэ органжэ-шамыч

38 статья. Марий Автоном Совэт Социалист Рэспублик кугыжаныш властьын кӱшыл исполнитэльнэ да распорьадитэльнэ органжэ Марий АССР Калык Комиссар-шамыч Совэт улэш.

39 статья. Марий АССР Калык Комиссар-шамыч Совэт Марий АССР Вэрховно Совэт ончылно мутым куча да тудлан отчотым пуа, а Марий АССР Вэрховно Совэтын сэссийжэ-шамыч кокла жапыштэ Марий АССР Вэрховно Совэт Прэзидиум ончылно мутым куча да тудлан отчотым пуэн шога.

40 статья. ССР Ушэм, РСФСР дэн Марий АССР-н законышт да ССР Ушэм дэн РСФСР Калык Комиссар шамыч Совэтын пунчалжэ дэн распорьажэньыжэ нэгызэш да нуным шуктышашлан лийын Марий АССР Калык Комиссар-шамыч Совэт пунчал дэн распорьажэньым луктэш да нуным шуктэн шогымым тэрга.

41 статья. Марий АССР Калык Комиссар-шамыч Совэтын пунчалжэ дэн распорьажэньыжэ пӱтынь Марий АССР мучко обӓзатэльнэ шукталтшаш улыт.

42 статья. Марий АССР Калык Комиссар-шамыч Совэт:

а) Марий АССР Калык Комиссариат-шамычын да тудын вэдомостьышто улшо моло озанлык дэн культур учрэждэньэ-шамычын пашаштым ушэн, виктарэн шога: пӱтынь ушэмысэ да сойузно-рэспубликанский Калык Комиссариат уполномочэннэ-шамычын пашаштым ушэн, тэргэн шога;

б) калык-озанлык планым шуктымо шотышто пашам ышта;

в) Марий АССР рэспублик дэн вэрласэ бӱджэтым шуктэн шогымо шотышто пашам ышта;

г) общэствэннэ порьадкым кучымо, кугыжанышын интэрэсшым да граждан-шамычын правашт ым аралымэ шотышто пашам ышта;

д) районласэ да олаласэ шэмэр дэпутат-шамыч Совэт исполнитэльнэ комитэт-шамычын пашаштым вуйлатэн, тэргэн шога.

43 статья. Район дэн ола шэмэр дэпутат-шамыч Совэт исполнитэльнэ комитэтын пунчалышт дэн распорьажэньыштым отмэнитлаш, тугак район дэн ола шэмэр дэпутат Совэт-шамычын пунчалышт дэн распорьажэньыштым чараш Марий АССР Калык Комиссар-шамыч Совэтын праважэ уло.

Марий АССР Калык Комиссар-шамычын приказышт дэн инструкцыштым отмэнитлаш Марий Калык Комиссар-шамыч Совэтын праважэ уло.

44 статья. Марий АССР Калык Комиссар-шамыч Совэтым Марий АССР Вэрховно Совэт тыгай составаным ышта:

Марий АССР Калык Комиссар-шамыч Совэтын Прэдсэдатэльжэ:

Марий АССР Калык Комиссар-шамыч Совэт Прэдсэдатэльым кок олмэштышэ;

Марий АССР Кугыжаныш План Комиссын Прэдсэдатэльжэ;

Марий АССР Калык Комиссар-шамыч:

Чодра промышлэнность;

Мландэ паша;

Финансэ;

Эл кӧргысӧ торгайымэ пашам виктарышэ;

Эл кӧргӧ пашам виктарышэ;

Йустицэ;

Тазалык аралымэ;

Туныктымо паша;

Вэрласэ промышлэнность;

Коммунальнэ озанлык;

Социальнэ обэспэчэньэ;

Корно управлэньэ начальник;

ССР Ушэм Заготовко комитэт уполномочэнный;

Искусство паша Управлэньэ Начальник.

45 статья. Марий АССР Вэрховно Совэтын дэпутатшэ Марий АССР Правитэльствылан альэ Марий АССР Калык Комиссарлан йодмашым пуа гын нуно тудлан кум кэчэ срокышто Марий АССР Вэрховно Совэтэш шомак дэнэ йа сэрымаш дэнэ вашмутым пуаш обӓзан улыт.

46 статья. Марий АССР Калык Комиссар-шамыч РСФСР дэн Марий Конституцо почэш Марий АССР компэтэнцыш пурышо кугыжаныш управлэньэ отраслым вуйлатэн шогат.

47 статья. ССР Ушэм, РСФСР дэн Марий АССР закон нэгызэш, ССР Ушэм, РСФСР да Марий АССР Калык Комиссар-шамыч Совэтын пунчалышт дэн распорьажэньышт нэгызэш, РСФСР Калык Комиссариат-шамычын приказышт дэн инструкцышт нэгызэш да нуным шуктышашлан лийын, Марий АССР Калык Комиссар-шамыч кэлшышэ Калык Комиссариат-шамычын компэтэнцышкышт пурышо приказым да инструкцым луктыт, тудым шуктымым тэргат.

48 статья. Марий АССР Калык Комиссариат-шамыч нунылан ӱшанэн пумо кугыжаныш управлэньэ отраслым вуйлатат да Марий АССР Калык Комиссар-шамыч Совэтлан, тугак РСФСР-н кэлшышэ Калык Комиссариатшылан подчиньатлалтыт.

V глава

Кугыжаныш властьын вэрласэ органжэ-шамыч

49 статья. Районышто, олаштэ, посьолкышто, йалыштэ кугыжаныш властьын органжэ шэмэр дэпутат-шамычын Совэтышт улыт.

50 статья. Район, ола, посьолко, йал шэмэр дэпутат-шамыч Совэтым районысо, оласэ, посьолкысо, йалысэ шэмэр-шамыч кок ий сроклан сайлат.

51 статья. Шэмэр дэпутат-шамычын Совэтышт (районысо, оласэ, посьолько, йалысэ) шкэ кундэмыштышт культурно-политик дэн озанлык строитэльствым вуйлатат, вэрысэ бӱджэтым ыштат, шкэныштын подчиньэньыштышт улшо управлэньэ орган-шамычын пашашым...

(Мучаш 2-шо могырышто)

52

МАРИЙ АВТОНОМ СОВЭТ СОЦИАЛИСТ РЭСПУБЛИК КОНСТИТУЦО (Тӱҥ Закон)

Марий АССР ЦИК Конституционно комиссын пумо да Марий АССР Чрэзвычайнэ Совэт Сйэздлан ончашыжэ да пэҥгыдэмдашыжэ пуаш Марий АССР ЦИК прэзидиумын кэлшышылан шотлымо МАССР Конституцын проэктшэ

МУЧАШ

тым вуйлатат, кугыжаныш порьадкэ аралымым шуктэн шогат, элын аралалт кэртмыжым вийаҥдаш полшат, законым шуктат да граждан-шамычын праваштым аралат.

52 статьа. Шэмэр дэпутат-шамычын Совэтышт нунылан ССР Ушэм, РСФСР дэн Марий АССР закон дэнэ пумо права чоло пунчалым луктыт да распорažэньым пуат.

53 статьа. Район, ола, посьолко дэн йал шэмэр дэпутат-шамыч Совэтын исполнитэльнэ дэн распорьадитэльнэ органышт—нунын сайлымэ исполнитэльнэ комитэтышт улыт. Тушко прэдсэдатэль, тудым олмэштышэ-шамыч, сэкрэтарь да члэн-шамыч пурат.

54 статьа. Изирак йаллаштэ йал шэмэр дэпутат-шамыч Совэтын исполнитэльнэ да распорьадитэльнэ органжэ—тудын сайлымэ прэдсэдатэль, тудым олмэштышэ да сэкрэтарь улыт.

55 статьа. Шэмэр дэпутат Совэт-шамычын исполнитэльнэ комитэтышт (районысо, оласэ, посьолкысо, йалысэ) кэлшышэ шэмэр дэпутат-шамыч Совэтын да кӱшнӧ шогышо кугыжаныш орган-шамычын пунчалышт нэгызэш шкэ кундэмыштэ культур-политик дэн озанлык строитэльствэ вуйлатымашым шуктэн шогат.

56 статьа. Район шэмэр дэпутат-шамыч Совэтын сэссийыштым нунын исполнитэльнэ комитэтышт талукышто 6 кана дэч шуэн огыл погат.

57 статьа. Ола, посьолко дэн йал шэмэр дэпутат Совэт-шамычын сэссийыштым нунын исполнитэльнэ органышт тылзэш ик кана дэч шуэн огыл погат.

58 статьа. Район дэн ола, шэмэр дэпутат-шамыч Совэт шкэ сэссийышт жаплан сэссийын засэданьыжым эртараш прэдсэдатэль дэн сэкрэтарым сайлат.

59 статьа. Йал совэт прэдсэдатэль йал Совэтым пога да тудын засэданьыжым эртара.

60 статьа. Шэмэр дэпутат шамыч, Совэтын исполнитэльнэ органжэ-шамыч нуным сайлышэ шэмэр дэпутат-шамыч Совэтлан, тугак кӱшнӧ шогышо шэмэр дэпутат-шамыч Совэтын исполнитэльнэ органжылан отчотым вигак пуэн шогат.

61 статьа. Ӱлнӧ шогышо исполнитэльнэ комитэт-шамычын пунчалышт дэн распорьажэньыштым отмэнитлаш да ӱлнӧ шогышо шэмэр дэпутат-шамыч Совэтын пунчалжэ дэн распорьажэньыжым чараш кӱшнӧ шогышо шэмэр дэпутат-шамыч Совэт исполнитэльнэ комитэтын праважэ уло.

62 статьа. Ӱлнӧ шогышо шэмэр дэпутат-шамыч Совэтын да тудын исполнитэльнэ комитэтшын пунчалышт дэн распорьажэньыштым отмэнитлаш кӱшнӧ шогышо шэмэр дэпутат-шамыч Совэтын праважэ уло.

63 статьа. Район шэмэр дэпутат-шамычын Совэтышт исполнитэльнэ комитэтын тыгай пӧлкажым ышта:

- мландэ паша;
- калык туныктымо;
- финансэ;
- кӧргысӧ торгайымэ пашам виктарышэ;
- тазалык аралымэ;
- социальнэ обэспэчэньэ;
- общий;
- корно паша виктарышэ;
- план комисс;
- исполком прэдсэдатэль пэлэн кадр-шамыч сэктор, да, тиддэч посна, район озанлыкын ойыртышыжлан кэлшышын, Марий АССР Вэрховно Совэтын пэҥгыдэмдымыжэ дэнэ, район шэмэр дэпутат Совэт-шамыч коммунальнэ дэн вэрласэ промышлэнность пӧлкам ыштат.

64 статьа. Районын условийжылан кэлшышын, ССР Ушэмын да РСФСР-ын законышт нэгызэш, Марий АССР Вэрховно Совэтын пэҥгыдэмдымэкыжэ, Кӧргӧ паша виктарышэ Калык Комиссариат районысо шэмэр дэпутат-шамыч Совэт пэлэн шкэ управлэньыжым ышта.

65 статьа. Район шэмэр дэпутат-шамыч Совэтын пӧлкажэ-шамыч шкэ пашаштышт район шэмэр дэпутат шамыч Совэтлан да тудын исполнитэльнэ комитэтшылан, тугак Марий АССР-ын кэлшышэ Калык Комиссариатшылан подчиньатлалтыт.

66 статьа. Ола шэмэр дэпутат-шамыч Совэт исполнитэльнэ комитэтын тыгай пӧлкажым ышта:

- финансэ;
- коммунальнэ озанлык;
- кӧргысӧ торгайымэ пашам виктарышэ;
- тазалык аралымэ;
- калык туныктымо;
- социальнэ обэспэчэньэ;
- общо;
- план комисс;
- исполком прэдсэдатэль пэлэн кадр сэктор.

Тиддэч посна ола промышлэнностьын, тудын оласэ да ола воктэнсэ озанлыкшын ойыртышыжлан кэлшышын тыгай пӧлкам ышта:

- вэрласэ промышлэнность;
- мландэ паша.

67 статьа. Ола шэмэр дэпутат шамыч Совэтын пӧлкажэ-шамыч шкэ пашаштышт ола шэмэр дэпутат-шамыч Совэтлан да тудын исполнитэльнэ комитэтшылан, тугак район шэмэр дэпутат-шамыч Совэтын кэлшышэ пӧлкажлан потчиньатлалтыт.

68 статьа. Йошкар-Ола шэмэр дэпутат-шамыч ола Совэтын пӧлкажэ-шамыч шкэ пашаштышт Йошкар Ола шэмэр дэпутат-шамыч Совэтлан да тудын исполнитэльнэ комитэтшылан, тугак Марий АССР-ын кэлшышэ Калык Комиссариатшылан вигак подчиньатлалтыт.

VI глава

Марий Автоном Совэт Социалист Рэспубликын бӱджэтшэ

69 статьа. Марий Автоном Совэт Социалист Рэспубликын кугыжаныш бӱджэтшым Марий АССР Калык Комиссар-влак Совэт ышта да Марий АССР Вэрховно Совэтлан пэҥгыдэмдаш пуа.

Марий АССР Вэрховно Совэтын пэҥгыдэмдымэ Марий АССР бӱджэт чыла калыклан шинчэн шогаш увэртаралтэш.

70 статьа. Марий АССР Вэрховно Совэт бӱджэтнэ комиссым сайла. Тидэ комисс Марий АССР бӱджэт шотышто заклычэньыжым Вэрховно Совэтлан пуа.

71 статьа. Марий АССР бӱджэтым шуктымо нэргэн отчотым Марий АССР Вэрховно Совэт пэҥгыдэмда да тидэ отчот чыла калыклан шинчэн шогаш увэртаралтэш.

72 статьа. Марий АССР-ын бӱджэтышкыжэ да район, ола, посьолко дэн йал Совэт-шамычын вэрласэ бӱджэтышкышт вэрласэ озанлык дэч налмэ доход дэч отчисльэньэ, тугак ССР Ушэм дэн РСФСР закон ончыктымо кугыт дэнэ вэрласэ налог дэн сбор пурталтыт.

VII глава

Суд дэн прокуратур

73 статьа. Марий Автоном Совэт Социалист Рэспубликыштэ правосудийым калык суд-шамыч Марий АССР-ын Вэрховно Судшо, ССР Ушэм Вэрховно Совэтын пунчалжэ почэш ышталтшэ ССР Ушэмысэ спэциальнэ суд-шамыч илышыш пуртэн шогат.

74 статьа. Чыла судлаштэ паша, закон дэнэ лӱмын ончыктымо дэч молыжо, калык засэдатэль-шамыч дэнэ пырльа ончалтэш.

75 статьа. Марий АССР Вэрховно Суд—Марий АССР-ын эн кӱшыл судэбнэ органжэ. Марий АССР-ын Вэрховно Судшылан Марий АССР-ысэ чыла судэбнэ орган-шамычын суд пашаштым эскэрэн шогымаш пуалтэш.

76 статьа. Марий АССР Вэрховно Судым Марий АССР-ын Вэрховно Совэтшэ вич ий сроклан сайла.

77 статьа. Марий АССР-ысэ калык суд-шамычым район кӧргӧ граждан-шамыч кум ий сроклан сайлат. Сайлымаш всэобщо, вик да тӧр сайлымэ права нэгызэш, шолып йӱклымӧ дэнэ эртаралтэш.

78 статьа. Марий АССР-ыштэ суд паша утларакшым марий калык илымэ йал районлаштэ—марий йылмэ дэнэ, утларакшым руш калык илымэ йал районлаштэ да посьолкылаштэ—руш йылмэ дэнэ, шуко татар калык илымэ йал районлаштэ да посьолкылаштэ—татар йылмэ дэнэ, а Марий АССР рӱдӧ суд учрэждэньылаштэ марий да руш йылмэ дэнэ ончалтэш. Нинэ йылмым шинчыдымэ йэҥлан матэриалым кусарышэ гоч тӱрыс умылтараш, тугак судышто шочмо йылмэ дэнэ ойлаш права пуалтэш.

79 статьа. Марий АССР-ын чыла судыштыжат закон дэнэ посна ончыктымо огыл гын, паша вишак ончалтэш, титаклалтшылан аралалташыжэ права пуалтэш.

80 статьа. Судьа-шамыч нэзависимэ улыт, нуно законлан гына подчиньатлалтыт.

81 статьа. Чыла Калык Комиссариат-шамычын да нунын вэдомостьышто улшо учрэждэньэ шамычын, тугак должностьышто шогышо посна йэҥ-шамычын, садыгак Марий АССР кундэмыштэ граждан-шамычын законым тӱрыс шуктэн шогымыштлан эн кӱшыл надзор вигак ССР Ушэм, тугак РСФСР Прокурор дэн Марий АССР Прокурор гочат илышыш пурталтэш.

82 статьа. Марий АССР Прокурорым ССР Ушэм Прокурор вич ий сроклан шогалта.

83 статьа. Марий АССР-ысэ район дэн ола прокурор-шамычым, ССР Ушэмын Прокурoржо пэҥгыдэмдымэ дэнэ, РСФСР Прокурор вич ий сроклан шогалта.

84 статьа. Прокурор орган-шамыч шкэ пашаштым вэрласэ нимогай орган дэчат нэзависимэ ыштат, нуно ССР Ушэм Прокурорлан да РСФСР Прокурорлан гына подчиньатлалтыт.

VIII глава

Граждан-шамычын тӱҥ правашт да обӓзанностьышт

85 статьа. Марий Автоном Совэт Социалист Рэспублик граждан-шамыч пашам ышташ, вэс сэмын манаш, гарантированнэ пашам налаш, шукылык да качэствэ шот дэнэ пашадарым налаш праван улыт.

Калык озанлыкым социалистичэски организоватлымэ дэнэ совэт общэствын производитэльнэ вийжэ чарныдэ кушкын шогымо дэнэ, озанлык кризис лийын кэртмашым пытарымэ дэнэ да пашадымылыкым пытарымэ дэнэ паша ыштышаш права шуктал шога.

86 статьа. Марий АССР граждан-шамычын канаш правашт уло.

Пашазэ-шамычын утларак шуко ужашыжлан паша кэчым 7 шагат мартэ кӱчыкэмдымэ дэнэ, пашазэ дэн служышо-шамычлан пашадарым тӱлэнак ий йэда канымэ жапым пумо дэнэ, шэмэр-шамычым обслуживатлаш шуко санаторий, канымэ пӧрт, клуб-шамычым пумо дэнэ граждан-шамычлан канаш пумо права шуктал шога.

87 статьа. Марий АССР граждан-шамыч шоҥгэммэкышт, тугак чэрланымэкышт йа паша ыштэн кэртдымэ лиймэкышт матэриальнэ полышым налаш праван улыт.

Пашазэ дэн служышо-шамычым кугыжаныш шотэш социальнэ страховатлымаш кумдан шарлымэ дэнэ, шэмэр-шамычлан мэдицин полышым йара пумо дэнэ, шэмэрлан пайдаланашыжэ шуко курортым пумо дэнэ тидэ права шукталтэш.

88 статьа. Марий АССР граждан-шамыч образованьым налаш праван улыт.

Тӱҥалтыш школышто всэобщо обӓзатэльнэ туныктымо дэнэ тунэммылан, тудо коклаштэ высшэ школышто тунэммыланат, оксам тӱлыдымӧ дэнэ, высшэ школлаштэ тунэмшэ-шамычлан утларак шуко ужашыжлан кугыжаныш стипэндий пумо систэм дэнэ, школлаштэ шочмо йылмэ дэнэ туныктымо дэнэ, завод, совхоз, машина-трактор станцэ дэн колхозлаштэ шэмэр-шамычлан производствэннэ, тэхничэски да агрономичэски туныктымашым окса тӱлыдэ пумо дэнэ тидэ права илышыш пуртал шога.

89 статьа. Марий АССР-ыштэ ӱдрамашлан озанлык, кугыжаныш, культур дэн общэствэннэ-политик илышын чыла областьлаштыжат права пӧрйэҥ дэнэ тӧрак пуалтэш.

Паша ышташ, пашадарлан, канаш, социальнэ страхованьылан да тунэмаш ӱдрамашлан правам пӧрйэҥ дэнэ тӧрак пумо дэнэ, ава дэн азажын интэрэсыштым кугыжанышын аралымыж дэнэ, мӱшкыран годым ӱдрамашлан пашадарым тӱлэнак канаш пумо дэнэ, шуко аза ыштымэ пӧрт, йоча йаслэ да сад улмо дэнэ ӱдрамашын тидэ праважэ илышыш пуртал шога.

90 статьа. Марий АССР граждан-шамычын, нунын национальностьышт дэн расыштым ончыдэ, озанлык, кугыжаныш, культур дэн общэствэннэ политик илышын чыла областьыштыжэ ик тӧр праван улмышт—пудырташ лийдымэ закон.

Граждан-шамычын расэ дэн национальность шотыштым ончэн, нунын праваштым вигак йа косвэннэ кэч могай ограничиватлымашат, альэ мӧҥгэшла, нунын праваштым вигак да косвэннэ кэч могай кугэмдымашат, тугак расэ дэн национальностьым ойыркалаш альэ ужын кэртдымэ да шотлыдымо лийаш кэч могай мутым шаркалымашат закон дэнэ каратлалтэш.

91 статьа. Граждан-шамычын совэсть эрыкыштым шуктышашлан лийын, Марий АССР-ыштэ чэркым кугыжаныш дэч да школым чэркэ дэч ойрымо. Чыла граждан рэлигий йулам эртараш эрыкан да рэлигий ваштарэш пропагандироватлаш эрыкан.

92 статьа. Шэмэр-шамычын интэрэсышт дэнэ кэлыштарэн да социалист стройым пэҥгыдэмдышашлан лийын, Марий АССР граждан-шамычлан закон дэнэ тыгай гарантий пуалтэш:

а) мутлан эрык;

б) пэчатьлан эрык;

в) погынымаш дэн митинглан эрык;

г) урэмыштэ шэствий дэн дэмонстрацылан эрык.

Граждан шамычын тидэ праваштым шуктышашлан, шэмэр-шамычлан да нунын организацыштлан типографий, кагаз запас, общэствэннэ зданьэ, урэм, свӓзь срэдствэ да нуным шуктышашлан кӱлэш моло матэриальнэ условий пуалтэш.

93 статьа. Шэмэр-шамычын интэрэсыштлан кэлыштарэн да калык массын организационно самодэйатэльностьышо дэн политик активностьшым вийаҥдышашлан лийын, Марий АССР граждан-шамычлан общэствэннэ организацылаш ушнаш, права пуалтэш: профэссиональнэ ушэмлаш, коопэратив ушэмлаш, рвэзэ-шамыч организацылаш, спортивнэ дэн оборонно организацылаш, культурно, тэхничэский да научно общэствылаш, а пашазэ класс радам гыч да моло шэмэр кокла гычат лэкшэ эн активнэ да сознатэльнэ граждан-шамыч Пӱтынь Ушэм коммунист (большэвик) партийыш ушнат. Социалист стройым пэҥгыдэмдымэ да вийаҥдымэ вэрч шэмэр-шамычын кучэдалмаштышт коммунист партий нунын эн ончыл отрьадшэ улэш да шэмэр-шамычын чыла организацыштышт, кэч общэствэннэ, тугак кугыжаныш организацыштат вуйлатышэ йадро лийын шога.

94 статьа. Марий АССР граждан-шамычын личностьыштым тӱкаш лийдымылык шукталтэш. Суд пунчал дэч альэ прокурор кэлшымэ дэч посна моло тӱкын нигэмат нигузэат арэстоватлаш огэш лий.

95 статьа. Граждан-шамычын илымэ вэрыштым тӱкаш лийдымылыкым да ваш-ваш сэркалымашын шолыплыкшым закон арала.

96 статьа. Шэмэр-шамычын интэрэсыштым аралымылан, альэ научно пашалан, альэ национальнэ-освободитэльнэ кучэдалмылан поктылмо вэс эллысэ граждан-шамычлан утлэн илаш Марий АССР правам пуа.

97 статьа. Марий АССР-ын кажнэ гражданинжэ Совэт Социалист Рэспублик Ушэм Конституцым, Россий Совэт Фэдэративнэ Социалист Рэспублик Конституцым, Марий Автоном Совэт Социалист Рэспублик Конституцым шуктэн шогаш, законым шукташ, паша дисциплиным кучаш, общэствэннэ долгым чэстнын шуктэн шогаш, социалистичэский общэжитийын правилжым пагалаш обӓзан.

98 статьа. Общэствэннэ социалист собствэнность совэт стройын свӓщэннэ да тӱкаш лийдымэ нэгызшэ улмылан кӧра, шочмо элын пойанлыкшэ дэн куатшын источникшэ улмылан кӧра, чыла шэмэрын улан да культурно илышыштын источникшэ улмылан кӧра, Марий АССР-ын кажнэ гражданинжэ общэствэннэ социалист собствэнностьым аралаш да пэҥгыдэмдаш обӓзан.

Общэствэннэ, социалист собствэнностьлан логалшэ йэҥ-шамыч калыкын тушманжэ улыт.

99 статьа. Всэобщо воинский обӓзанность закон улэш.

Пашазэ-Крэсаньык Йошкар Армийыштэ воинский служитлымаш Марий АССР граждан-шамычын почотно обӓзанностьышт.

100 статьа. Отэчэствым аралымаш Марий Автоном Совэт Социалист Рэспубликысэ кажнэ гражданинын свӓщэннэ шуктышаш пашажэ. Шочмо эллан изэнным ыштымаш: присьагым пудыртымаш, тушман вэлыш вончымаш, кугыжанышын сар вийжылан эҥгэкым кондымаш, шпионаж, эн нэлэ осал пашалан шотлалтын, законын чыла строгостьшо дэнэ каратлалтыт.

IX глава

Сайлымаш систэмэ

101 статьа. Чыла шэмэр дэпутат-шамыч Совэтыш: Марий АССР Вэрховно Совэтыш, районласэ, олаласэ, посьолкыласэ да йалласэ шэмэр-дэпутат-шамыч Совэтыш дэпутат шамычым сайлымаш всэобщо, тӧр да вик сайлымаш права нэгызэш, шолып йӱклымаш дэнэ эртаралтэш.

102 статьа. Дэпутат-шамычым сайлымаш всэобщо улэш: могай расэ дэн национальность гыч улмыштым, вэра кучымыштым, образоватэльнэ цэнзыштым, ик вэрыштэ илымыштым, социальнэ шотышто могай гыч лэкмыштым, имущэствэннэ положэньыштым да ожнысо пашаштым ончыдэ, ушдымо да суд дэнэ сайлымэ праваштым лишитлэн судитлымэ-шамыч дэч молышт—чылан Марий АССР-ын 18 ийым шуктышо чыла гражданжэ дэпутат сайлымаштэ лийаш да сайлалтын кэрташ праван.

103 статьа. Дэпутат-шамычым сайлымаш тӧр улэш: кажнэ гражданинын ик йӱкшӧ уло; чыла граждан сайлымаштэ ик тӧрак лийэш.

104 статьа. Ӱдрамаш-шамыч пӧрйэҥ дэнэ тӧрак сайлэн да сайлалт кэртшэ праван улыт.

105 статьа. Йошкар Армий радамыштэ улшо граждан-шамыч моло граждан дэнэ тӧрак сайлэн да сайлалт кэртшэ праван улыт.

106 статьа. Дэпутат шамыч вик сайлалтыт: чыла шэмэр дэпутат-шамыч Совэтыш йал дэн ола шэмэр дэпутат-шамыч Совэт гыч тӱҥалын Марий АССР Вэрховно Совэтыш шумэш,—граждан-шамыч шкэштак вик сайлымашым эртарат.

107 статьа. Дэпутат-шамычым сайлымэ годым йӱклымаш шолып эртаралтэш.

108 статьа. Марий Автоном Совэт Социалист Рэспубликысэ шэмэр дэпутат-шамыч Совэтыш сайлымаш, сайлымэ округ йэда, тыгай нормо дэнэ эртаралтэш:

район Совэтыш, районын кугытшым ончэн,—шагал гын, 500 йэҥ дэч да эн шукыжо 1.500 йэҥ дэч ик дэпутат;

ола Совэтыш олан кугытшым ончэн, —шагал гын 100 йэҥ дэч да эн шукыжо 1000 йэҥ дэч ик дэпутат;

йал совэтыш, йал Совэт паша ыштымэ районын кугытшым ончэн,—шагал гын, 100 йэҥ дэч да эн шукыжо 250 йэҥ дэч ик дэпутат.

Кажнэ район, ола, посьолко да йал шэмэр-дэпутат-шамыч Совэтлан сайлымэ нормо тидэ статьаштэ ончыктымо сайлымэ нормо кугыт дэнэ „Марий АССР шэмэр дэпутат-шамыч Совэтыш сайлымэ нэргэн положэньэ“ дэнэ ышталтэш.

109 статьа. Сайлымэ годым кандидат-шамыч сайлымэ округ йэда пуалтыт.

Кандидат-шамычым пуаш права общэствэннэ организацэ дэн шэмэр общэствэ-шамычлан, коммунист партийнэ организацэ-шамычлан, профэссиональнэ ушэм шамычлан, рвэзэ организацэ шамычлан, культурно общэствэ-шамычлан пуалтэш.

110 статьа. Кажнэ дэпутат шкэ пашажэ нэргэн да шэмэр дэпутат-шамыч Совэтын пашажэ нэргэн сайлышэ-шамычлан отчотым пуаш обӓзан да сайлышэ-шамыч кокла гыч шукыракшын пунчалжэ дэнэ тудо, законышто ончыктымо порьадкэ почэш, кэч кунамат мӧҥгэш ӱжын налалт кэртэш.

X глава

Гэрб, флаг, столицэ

111 статьа. Марий Автоном Совэт Социалист Рэспубликын кугыжаныш гэрбшылан РСФСР кугыжаныш гэрб шотлалтэш. Тудо тыгай: кэчэ йолла коклаштэ йошкар тӱс ӱмбалнэ вургышт дэнэ ӱлкыла, ырэсла пыштымэ шӧртньӧ сорла дэн чӧгыт сӱрэтлымэ, йыржэ шурно парча; тушак „РСФСР“ да „Чыла эл пролэтар-шамыч, ушныза“ манын сэрымэ. „РСФСР“ сэрымэ йымалан изирак буква дэнэ, руш да марий йылмэ дэнэ „Марий АССР“ манын йэшарэн сэрымэ.

112 статьа. Марий Автоном Совэт Социалист Рэспубликын кугыжаныш флагшылан РСФСР флаг шотлалтэш. Тудо тыгай: йошкар тистын кӱшыл шола лукыштыжо, флаг вурго воктэн, шӧртньӧ буква дэнэ „РСФСР“ манын сэрымэ. „РСФСР“ сэрымэ йымалан, изирак буква дэнэ, руш да марий йылмэ дэнэ „Марий АССР“—манын сэрымэ.

113 статьа. Марий Автоном Совэт Социалист Рэспубликын столицыжэ—Йошкар-Ола.

XI глава

Конституцым ваштaлтымэ порьадкэ

114 статьа. Марий Автоном Совэт Социалист Рэспублик Вэрховно Совэтын шукыракшэ—$^2/_3$ ужаш дэч шагал огылжо йӱклымӧ дэнэ лукмо пунчалжэ почэш да тидэ пунчалым РСФСР Вэрховно Совэт пэҥгыдэмдымэк вэлэ Марий Автоном Совэт Социалист Рэспублик Конституцо ваштaлт кэртэш.

„Рвэзэ Коммунист“ газэт лудшо-влаклан:

П. Поспэловын „Лэнин да партий ваштарэш Бухарин дэн Рыковын кучэдалмышт нэргэн“ возымо статьан мучашыжым 5 майыштэ лэкшэ номырэш пэчэтлэна.

РЭДАКЦЭ.

Врид. отв. редактора—П. И. ТЭМЭРЭШЭВ.

Упол. Марлита № 59. Тираж 2720 экз. Йошкар-Ола, Маргосиздатын 1-шэ типографийжэ. ВЛКСМ Маробком дэн горком орган. Савыктышэ „Марий Коммун“.

Совэт молодьож—тӱньамбалнэ эн пийалан

Марбумстройышто производство гыч кӱрылтдэ кастэнэ тунэммэ кыдалаш школышто отличнэ тунэмшэ йолташ-влак. Шола гыч пурлашкэ: Сидоркин, А. Кузнэцова, Гудалов (комсорг), Широкова да Кошэльов.

ПИЙАЛАН РВЭЗЫЛЫК

Кум ий ожно ик шыжэ кэчын „Богатырь" колхоз (Курык-Марий р-н) шкэнжын ик активнэ члэнжым—Толстова Ньурам Марбумстройыш ужатыш. Ньура пэнгыдэ шонымаш да кугун ӱшанымаш дэнэ кагаз комбинатым чонгаш кайыш.

— Кӱм пудыртылмашкэ кайэт?—кадр отдэлыштэ Ньуран дэч йодыныт.

— Млане́м кэч могай пашат иктак,—Ньура вашмутым пуэн. Кадр отдэлын путьовкыжо почэш кӱ пудыртылмашкэ кайэн да шэм пашам ышташ тӱҥалын. Пашам йӧратышэ ӱдыр вашкэ гына чыла йэҥ-влакын палымэ лийын. Бригадын члэнжэ-влак Толстова Ньурам эн пэрвойак звэньэводлан, а ик мыньар жап гыч бригадирлан ойрэныт. 1935 ий октьабрь гыч Ньура—вашталтдымэ бригадир.

Кызыт Толстован бригадыжэ пӱтынь комбинат мучко ик ончыл бригадылан шотлалтэш. Марий, руш, татар, чуваш, удмурт ӱдыр-влак акак-шӱжарак гай кэлшэн пашам ыштат. Ӱдыр-влак кӧлан, молан ыштымыштым пэш раш палат. Нуно мэмнан родинлан, мэмнан элысэ шэмэр калыклан, шкаланышт ыштат. Нуно Сталинский Конституцо дэнэ шочшо самырык Марий рэспубликын куатшым нӧлтышаш вэрч ыштымыштым раш шинчат. Толстова йолташын бригадыжэ паша план тэмымашым 150 процэнт дэч ӱлыкӧ ыгунамат волтэн огыл. Бригадэ Пэрвой май пайрэмым Трифонов дэн Костин йолташмытын бригадышт дэнэ сорэвноватлымаштэ сэҥэн, паша планым 160 процэнтлан тэмэн ваш лийын.

Комбинат строитэльствыштэ пашам ыштымаш—Ньуралан да моло йолташыштланат пэш кугу школ лийын шога. Ньура комбинат ыштымашкэ толмыжо годым лудын - сэрэнат ок мошто ыльэ. Кызыт Толстова йолташ общэобразоватэльнэ школым тунэмын пытара, тэхэкзамэным отличнэ сдатлэн.

— Комбинатым ыштэна, ончыкыжат комбинатыштак ышташ тӱҥалына,—тыгай Ньуран шонымашыжэ. Тудо кызыт шкэ йолташышт дэн пырльа кагаз ышташ тунэммэ курсыш тунэмаш кайаш йамдылалтэш.

Мэмнан элыштэ паша айдэмым знатныйым, уланым ышта. Ньура—ик тыгай знатнэ, улан ӱдыр. Ты мартэ сайын пашам ыштымыжлан Толстова йолташым куд кана пӧлэклэныт. Ньуран пашадаржат изи огыл. Тэний тэлым гына мӧҥгышкыжӧ ышкэ шоҥго аважлан 800 тэҥгэ оксам колтэн, шкаланжэ чаплэ дэч чаплэ вургэмым ыштэн.

Толстова йолташ Марбумстрой комсомол организацийын ик активнэ члэнжэ, ик активнэ общэствэннэ пашайэҥжэ. Тудо Марий АССР чрэзвычайнэ XI-шэ совэт сйэздын дэлэгатшэ.

Кӱм пудыртылмо бригадыштэ ыштышэ ӱдыр-влак кызыт Сталинский Конституцо нэгызэш ыштымэ Марий АССР Конституцо проэктым куанэн лончылат. А 17 ийуньышто Толстова йолташ XI-шэ совэт сйэздыштэ стройкысо ӱдыр-влак лӱм дэнэ Марий АССР Конституцо вэрч йӱклаш тӱҥалэш.

П. Т.

Угыч шочшо калыкын эргыжэ

— Мый угыч шочшо калыкын эргыжэ улам. Кугыжан Российыштэ гын, мый эн пытартыш айдэмэ лийам ыльэ. Вэт мыйым ачам-авам руш тӧран, мари тӧран орландарымэ кулышт ыльыч. Октьабрь социалист рэвольуцо илышым йӧршэш вэс сэмын савырэн шындыш. Кугыжан Российыштэ орланэн, ындыралт илышэ чыла шэмэр калык тӧр праван лийыч. Совэт власть лиймэ дэнэ гына мыйат чумыр элын пагалымэ йэҥжэ лийынам,—тыгэ „Красный Волгарь" заводын (Звэнигэ р-н) самырык стахановэцшэ А. Чугунов йолташ шкэ илышыжэ нэргэн ойла.

Самырык Арсэний 1933 ийыштэ „Красный Волгарь" завод пэлэнсэ ФЗУ школышко тунэмаш пурэн.

Школым пытармэкэ Чугунов йолташлан котэльщик лӱмым пуэныт да „Красный Волгарь" заводышкак 3-шо разрӓд дэнэ пашам ышташ шогалтэныт.

Чугунов йолташ шкэ шинчымашыжым практик паша дэнэ кылдаш, моло пашазэвлакын ыштымыштым ончэн тунэмаш тӱҥальэ. Тудо тэхэкзамэным сайын сдатлыш. Ик мыньар жап эртымэк тудым 4-шэ разрӓдыш, а варажым 5-шэ разрӓдыш кусарышт.

Кызыт Чугунов йолташ „Красный Волгарь" заводын эн сай стахановэцшэ. Тудо паша нормым 200 процэнлан тэмэн толэш, паша качэствыжэ коч кунамат сай.

Сылнэ литэратурым, газэтым, журналым шуко лудэш. Политикым сайын палэн налаш тырша. Кызыт моло йолташышт дэн пырльа Марий АССР Конституцо проэктым лончыла. Общэствэннэ пашам активнэ ышта. Профсойуз организацын поручэньыжым коч кунамат сайын шуктэн шога.

Тэний „Красный Волгарь" завод пэлэнсэ комсомол организацэ Чугунов йолташым производствышто стахановла пашам ыштымыжлан, шкэ шинчымашыжым эрэак нӧлтэн шогымыжлан комсомол радамыш пуртыш. Тидлан Чугунов йолташ пэш куанэн. Тудо эша сайын пашам ышташ, тунэмаш, комсомолышто шогыдымо молодьож коклаштэ политик-воспитатэльнэ пашам ышташ тӱҥалаш комсомол организацылан мутым пуэн.

С. Айбарцэв.

МЭМНАН ЭЛЫШТЭ ГЫНА ЭРЫК

ССР Ушэмыштэ чыла шэмэр калыклан эрык пумо. Мэмнан элыштэ гына тунэмаш да пашам ышташ, канаш права уло.

Совэт Ушэмысэ моло калык сэмынак мэмнан Марий рэспубликысэ шэмэрвлакланат пэш кугу правам, эрыкым пумо. Тидым Марий АССР-ын Конституцо проэктыштэ пэш чаплын ончыктымо. Мый Марий рэспубликын Конституцо проэктшым уло кумылэм дэнэ саламлэм.

Тыгай кугу пийал дэн куанымашым кугыжан власть годым шэмэр марий да моло ындыралтшэ шэмэр калык омэштат ужын огытыл.

Тошто власть годым гын, мыйат тунэмын ом кэрт ыльэ. А кызыт кугу школым—марий пэдагогик институтым тунэмын пытарэнам.

Капиталист эллаштэ тунэмын лэкмэкэ пашадымэ лийаш тӱкна, мэмнан дэнэ тунэмын лэкмэкэ шонымо сэмын пашам ышташ, шкэнжын творчэствыжым шараш тунамак пэш сай условий пуалтэш. Младэмат шкэмын шонымо, йӧратымэ пашам пумо. Кызыт марий пэдагогик институтышто йэстэствознаньэ факультэтын зоологий кабинэтын лабораторий вуйлатышылан шогэм. Адак тыштак посна отдэлыштыжэ практик пашам ыштэм. Тыгай наук пашам ышташ мыйым совэт власть туныктэн, комсомол воспитатлэн.

Тидын дэнэ пырльак общэствэннэ пашамат шуктэн шогэм. Кызыт институтышто пропагандист улам. ВКП(б) историй тунэммэ кружокым вуйлатэм.

Калыкын тушманжэ буржуазнэ националист кашак мэмнан эрыкнам фашист тӱшкалан пуаш йамдылалтыныт. Нуно мэмнан институтыштат шкэныштын шӱйшӧ пашаштым ыштэныт. Большэвик партий нуным пытарыш. Но кодшо косажэ укэ манаш огэш лий. Мэ, институтысо комсомол, студэнт да моло пашайэҥ коллэктив влак шкэнан рэвольуцион шижмашым ыгунамсэ дэч коч пӱсэмдышаш улына. Йӧратымэ правитэльствынам, шкэнан эрыкнам эрэак аралэн шогымаш—чыла совэт молодьожын обӓзанностьшо.

Н. Йэгошин.

Марбумстройысо арматурщик-влак стаханов бригадым вуйлатышыжэ комсомолэц И. Костин йолташ.

Чугунов йолташ.

МАЙ САЛАМ

У пойанлык,
У пийал дэн
Пэлэд кушно
Шочмо-кушмо,
Йöраталмэ
Элэмлан,
Курымашлык
Илыш корныш
Вÿдэн лукшо
Партий дэнэ
Сталин Онлан
Май салам!
Вÿдэн кайшэ
Ола дэнэ
Фабзаводлан,
У йалэм дэн
Сай шурнангшэ
У нурлан,
У пийал дэн
Улан лийшэ
Сай йэшэмлан
Уна сэмын
Мийэн пуржо
Май салам!
Паша чапым
Патыр сэмын
Кÿш нöлталшэ
Мэмнан элын
Чот пагалмэ
Калыклан,
Чал каваштэ
Чонэшталын
Ордэн налшэ
Льотчик дэнэ
Планэристлан
Май салам!
Кугу школ гыч
Тунэм лэкшэ
Инжэнэрлан,
Парашьут дэн
Чапым налшэ
Ўдырлан,
Школыш коштшо
У вашталтыш
Пионьэрлан
Тачэ кэчын
Лийжэ шокшо
Май салам!

В. Рожкин.

Йошкар Ола аэроклубысо учльот-влак практик пашам тÿҥалыныт.
СŸРЭТЫШТЭ: пэрвой чонэштымаш. Инструктор-льотчик Йэвстратов йолташ стартым пуа.
Фото—Чуршуко-ын.

МОПР Исполком сэкрэтарь Костов йолташ Йошкар-Олаштэ лийын

26 апрэлыштэ Арзамас гыч (Горький область) Максим Горький лÿм агитэскадрилий составыш пурышо самольот дэнэ МОПР Исполком отвэтствэннэ сэкрэтарь Костов йолташ чонэштэн толын. Самольотым пилот Быбкин йолташ виктарэн.

Тидэ самольотак 27 апрэлыштэ Марбумстройыш чонэштэн мийэн. Тушто Костов йолташ тÿньамбалсэ положэньэ дэн МОПР-ын задачыжэ нэргэн докладым ыштэн.

Марбумстройыштак МОПР-ын активнэ члэн-влакшэ да посна стахановэц-влакым самольот дэнэ чонэптыктымэ.

28 апрэлыштэ кастэнэ ОСПС-ын кэҥэж тэатрэшыжэ Йошкар-Оласэ МОПР исполком сэкрэтарь Костов йолташ тÿньамбалсэ положэньэ дэн МОПР-ын задачыжэ нэргэн пэш кэлгэ содэржаньан докладым ыштыш. Костов йолташ капиталист эллаштэ политзаклычонный-влакын орланэн илымэ нэргэн конкрэтнэ факт-влакым каласкалыш. Капиталист эллаштэ тьурьмаштэ ындыралтше рэволюционьэр-влаклан, фашизм вашталтэш эрык вэрч кучэдалше Испанийсэ шэмэр калыклан полшаш ÿжö.

Костов йолташ мэмнан Марий рэспубликыштэ МОПР пашам начар ыштымым критиковатлыш. Тудо МОПР пашам чот ышташ ÿжö.

Костов йолташын докладыжым ыштымыжэ годым погынымаш шуко кана чот совым кырыш.

Пэрвой май лÿмэш торжэствэннэ погынымаш

Тэҥгэчэ кастэнэ Маргостэатрэш тÿньамбал пролэтариатын 1 май пайрэмжэ лÿмэш ВКП(б) горком дэн горсовэтын торжэствэннэ засэданьышт эртаралтын. Торжэствэннэ погынымаштэ „1 май пролэтар солидарностьын тÿньамбал пайрэмжэ" нэргэн докладым А. Ф. Эшкинин йолташ ыштэн. Доклад дэч вара концэрт лийын.

Тыгак ОСПС кэҥэж тэатрэшат Пэрвой май пайрэм лÿмэш погынымаш лийын. Тыштэ Пэрвой май пайрэм нэргэн докладым И. Н. Бусыгин йолташ ыштэн.

ССР Ушэм ЦИК-ыштэ

ССР Ушэм Рÿдö Исполнитэльнэ Комитэт прэзидиум пунчалын: ССР Ушэм Мландэ Пашам онычшо Калык Комиссарын пэрвой олмэштышыжлан А. Н. Пасуцкий йолташым пэнгыдэмдаш.

* * *

ССР Ушэм Рÿдö Исполнитэльнэ Комитэт музык искусствышто чаплэ сэнгымашым шумылан самырык пианист-влакым Йаков Закым, Роза Тамаркинам, Татьйана Гальдфарбым, Нина Йэмэльйановам, Знак почота ордэн дэнэ наградитлэн.

Музыкальнэ кадр йамдылыщэ пэдагог-влакым Йошкар знамэ ордэн дэнэ наградитлымэ: Г. Г. Нэйгаузым, А. В. Гольдэнвэйзэрым, С. Е. Файнбэргым, А. М. Луфэрым, К. Н. Игумновым.

ССР Ушэм Рÿдö Исполнитэльнэ Комитэт Москосо М. Горький лÿм Художэствэннэ Акадэмий тэатрым тэатральнэ-художэствэннэ творчэствышто кугу сэнгымаш ыштымыжлан Лэнин ордэн дэнэ наградитлэн.

Школлаштэ испытаньэ эртарымэ радам

Шукэртэ огыл РСФСР Наркомпрос тÿҥалтыш школлаштэ, адак пэлэ кыдалаш дэн кыдалаш школлаштэ тунэммашым тэргымэ испытаньым эртарымэ нэргэн у инструкцийым луктын. Кызыт тидэ инструкцийым вэрлашкэ колташ тÿҥалын.

Тэний провэрочно испытаньэ 20 майыштэ тÿҥалэш. Испытаньым чыла тунэмшэ—тунэммэ годым шуко прэдмэт дэнэ „плохо" отмэткэ налшэ тунэмшэ-влакат пурталтыт. Выпускной класслаштэ (7 дэн 10 класслаштэ) испытаньэ 9 прэдмэт дэнэ лийэш. 10-шо класс лаштэ руш йылмэ дэнэ, литэратур дэн да матэматик дэнэ (тригономэтрий дэч посна) испытанэ письмэннэ да устно лийэш. Устно испытаньэ годым билэт огэш лий.

Испытаньэ эртарышаш программым туныктышо-влак ыштат. Программым 10 май дэч вараш коддэ школ дирэктор-влаклан пэнгыдэмдыман. Программым пэнгыдэмдымэк туныктышо-влак тунамак программэ нэргэн тунэмшэ-влаклан каласкалаш обязан улыт. Тунэмшэ-влаклан нашмут пуаш онычылгочак йамдылымэ тÿрлö „индивидуальнэ йодыш-влак" йамдылымашым наркомпрос ойыртэмын шынак чарэн. 15 майлан чыла школлаштэ испытаньэ эртарымэ росписаньым сакыман. Тÿҥ прэдмэт-влак дэнэ кыдалаш школым отлично, а моло прэдмэт дэнэ (рисованьэ, чэрчэньэ, музо, музык да физкультур) сайын тунэмын лэкшэ-влак вэс тÿрлö аттэстатым налыт, тудо аттэстат дэнэ вуз, втузлашкэ экзамэн дэч посна пураш лийэш.

„Комсомольская правда" гыч.

Май пайрэмыш вэс эллась уна-влак толыныт

27 апрэлыштэ Лэнинградыш скандинавий пашазэ дэлэгацэ толын. Дэлэгат-влак коклаштэ 4 норвэжэц дэн 3 швэд улыт. Финляндий вокзал пэроньышто уна-влакым вашлийаш кÿртньö корно пашазэ-влак, ВЦСПС дэн облпрофсовэт прэдставитэль-влак мийэныт.

Пэрвой майын историйжэ гыч

1886 ийыштэ 1 май кэчын Амэрикыштэ пэрвой пролэтар дэмонстрацэ лийын; „8 шагатан паша кэчэ вэрч" лозунг дэмонстрацым ыштышэ пашазэ-влакын знамыштышт пэш чот йолгэн.

1889 ийыштэ Париж олаштэ лийшэ II интэрнационалын пэрвой конгрэсшэ, 1 май кэчым пролэтариатын вийжым бойэвойла ончымо кэчылан увэртараш пунчалын.

Пэрвой кана май пайрэмым 1890 ийыштэ Францийпролэтариат ыштэн. Буржуазий рэвольуционэр-влакым поктылын, арэстоватлэн.

Российыштэ пашазэ-влак пэрвой майым 1890 ийыштэ пайрэмлаш тÿҥалыныт. Ожнысо Россий импэрийышкэ пурышо Варшава олаштэ пэрвой май кэчын 10 тÿжэм пашазэ бастоватлэн.

1891 ийыштэ Пэтэрбургышто (кызытсэ Лэнинградыштэ) май пайрэмым ыштэныт.

Ик ий гыч 1 май кэчын дэмонстрацэ адак кумдан шарлэн. 1892 ийыштэ Пэтэрбургышто, Тулаштэ, Варшавыштэ, Лодзьыштэ 1 май кэчын пэш кугу дэмонстрацэ-влак лийэдэныт. Полицэ пÿдö дэнэ пашазым пуштэдэн, пэш шуко йэҥым сусыртэн, тÿжэм йэҥым тьурмашкэ пэтырэн. 1892 ийыштэ пэрвой май пайрэм пролэтар календарыш сэралтын.

1905 ийыштэ Москосо пашазэ-влак пэрвой кана май пайрэм кэчын дэмонстрацым ыштэныт.

1906 ийыштэ 1 май кэчын Пэтэрбургысо пашазэ-влак коклаштэ пэрвой май нэргэн Лэнинын возымо листовко шаралтэш. Тидэ листовко пашазэ классым рэвольуцо корнышко шогалташ пэш кугун полшэн. 1 майым йалташэ крэсаньык-влакат пайрэмлаш тÿҥалыт.

II интэрнационал гыч опортунист-влак пэрвой май пайрэмын рэвольуцион содэржаньыжым луктын кудалташ, пэрвой май пайрэмым стачкэ, забастовко, рэвольуцион трэбованьэ дэч посна эртарышаш вэрч тöчэныт.

Рэакцэ ийлаштэ 1 май пайрэмым пашазэ клас пэш нэлэ, йосö условийыштэ эртарэн.

Рэакцэ ий-влак эртымэк, рэвольуцион движэньын угыч нöлталалтмэ жапыштэ, пэрвой май знамэ йымакэ кумда шэмэр массэ ушнэн. 1912 ийыштэ пэрвой май дэмонстрацыштэ шÿдö тÿжэм дэнэ пашазэ-влак лийыныт. 800 тÿжэм пашазэ бастоватлэн.

Опортунист-влак, импэриалист сар жапыштэ май пайрэмым ышташ огыл,—манын тöчэныт гынат, пашазэ-влак май кэчын дэмонстрацым, забастовкым эртарэныт.

Октьабр рэвольуцо пэрвой май пайрэмын знамыжым эша кÿшкö нöлтэн.

Пэрвой май кэчылаштэ мо лийшаш

Тачэ, 1 майыштэ 11 часлан Заготзэрно воктэн площадьыштэ митинг эртаралтэш. Митинг дэч вара дэмонстрацэ лийэш.

Дэмонстрацым эртарымэк ОСПС стадионыштэ массовый гуляньэ лийэш.

Кастэнэ Маргостэатрыштэ спэктакль, кинотэатрыштэ кино, прэдприйатьэ дэн учрэждэньылаштэ самодэйатэльнэ кас-влак эртаралтыт.

2 майыштэ эрдэнэ школлаштэ, йоча садлаштэ, пионьэр пöртыштö йоча эр эртаралтэш. Маргостэатрыштэ йоча спэктакль, кинотэатрыштэ йоча-влаклан кино сÿрэт ончыкталтэш.

10 час эрдэнэ олаштэ физкультур эстафэт, кастэнэ ОСПС стадионышто физкультур сорэвнованьэ эртаралтэш.

Кастэнэ Маргостэатрыштэ спэктакль, кинотэатрыштэ кино сÿрэт ончыкталтэш. Пашазэ клуб дэн учрэждэньылаштэ самодэйатэльнэ кас-влак эртаралтыт.

Врид. отв. рэдактора— П. И. ТЭМЭРЭШЭВ.

Упол. Марлита № 63. Тираж 2720 экз. Йошкар-Ола, Маргосиздатын 1-шэ типогр. ВЛКСМ Маробком дэн горком орган. Савыктышэ „М. К.